

מפתחות אל עולם הסוד

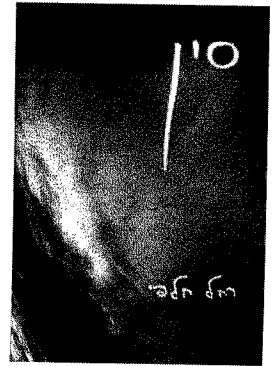
רחל חלפי: סין, הוצאת הקיבוץ המאוחד 2013, 191 עמ'

הדברים החלשים, היפוי המוקף באלימות, הזוהר שמבקש לגדול בחושך, רקמת הפרחים הטובעים בפיח והשקט המתחבא ברעש. כל אלה הם מרכיבי השיר הראשון בספר סין, שמהווים את התמה המרכזית שלו, הם המניע הראשון והחיצוני של העלילה העליונה.

ההדר שנהפך לצווחת שחף מעל גגות העיר, שחף בודד מקודי ומורה, שחלפי מוצאת בו מקור להזדהות בחיפוש אחר המילים שלא נהגות בקלות, החיפוש אחר הצווחה, לומר דבר מה, משהו שהוא זה, אחריו היא מבקשת, אחר פענוח ה"זה" וכל מאבקי הכתיבה והחיים הם כדי להביעו. אך כל שניתן הוא ללחוש את זה ולככות את זה כבמאמרו המופתי של חיים נחמן ביאליק "גילוי וכיסוי בלשון", אשר אני בטוחה שחלפי לא יודעת עד כמה היא מדברת איתו פה-אל-פה. ואני

בטוחה בכך מפני שחלפי כותבת מתוך מקורותיה שלה. מיריעותיה הסודיות, כמו שבספר היצורים היא חשה את קיומם של היצורים מבלי לחקור בספרי המדע הזוקרת את הסוד בדרכה שלה. גיליתי שאת מאמרו של ביאליק קראה חלפי שנים, לאחר שכתבה את הספר הזה. הידיעה שלה את החוכמה הנסתרת היא חלק מן המהלך הפואטי של יצירתה ופרי המפתחות שניתנו לה אל עולם הסוד. חלפי היא בעלת רמז, דרש וסוד, ועל כך ארחיב בהמשך.

"אילו באנו להפשיט את התוך" כותב ביאליק "התוך הגמור, האחרון של כל המילים והשיטות, סוף סוף, אחרי מיצוי אחרון, לא יעלה בידנו אלא שם אחד הכולל את הכל, שם בן ב' אותיות. ואיזה? עוד הפעם אותו 'מה' הנורא, שמאחוריו עומד איזה 'איקס' עוד נורא ממנו, הבל'מה".

חלפי עומדת מול הבל'מה ומביטה בו עין בעין, עומדת תדיר על סף התהום ומנסה לדבר את זה, וכל שניתן מול התהום הוא ללחוש ולככות ולהמשיך לנסות לשרבט שרבוטים של ניצולים אבודים מעומק ההיסטוריה, להרגיש את הגוף כמשענת רגעית ולכסותו בשמלה מכשפת המכסה צעקה. שמלה שהיא מעולם לא לבשה.

על זה משיב ביאליק: "אחריך אל תביט ובמופלא אל תציץ, ואם תציץ לא תועיל, כי לא יראה האדם את התהום פנים אל פנים חזי. חלום שנשכח לא יזכר עוד. אל ה'תהו' תשוקתך ה'היבור' ימשול בך". זה הגרעין של הספר סין. זה המניע של העלילה הפנימית, המאבק.

אך מהי סין עבור רחל חלפי? בסין מתנשאת חומה עבה, שם נושבות רוחות קדמוניות שהן מעבר לשהותנו הרופפת. חומת סין נגלית בתוכה היא צופה בה מלמעלה ככתצולום אווירי. היא רואה אותה ניצבת מוצקה, חוגרת אותה מבפנים בבטון מזוין.

פניה לובשות פני אשה סינית שהן פני הסבל והבעת הכאב, פנים צהובות מעצב מתוך געגוע אל ילדה המתרחק. היא מלוכסנת חלומות כאשר בנה מכריז על הקמת אימפריה עצמאית מן העבר האחר של העולם. שוב ושוב היא נתקלת בעצמה בתוך חומת סין, שם היא יורדת במחילות לעיר סודית אשר בה שוכנת הידיעה שאין לגלותה אלא בידי כוחה של השירה. שם רחש הד השקט שבלב הסערה וגם זה שביד ונעלם במהרה. זוהי תמה חוזרת בספרי חלפי, כמו בספרה האהוב עלי עד מאוד **מכשפות**. שם הספר נפתח בנפילת המכשפה אל נבכי ההיסטוריה והגנטיקה, אל עבר הידיעה שמעבר לידיעה. אל הסודות הבלתי ידועים. תמיד ישנו סוד שהוא מעבר להשגה וזה המניע את התנועה, תנועת התעופה של המכשפה והנפילה מן השמים אל עבר הגילוי.

"בעלי הרמז, הדרש והסוד רדופים כל ימיהם אחרי 'הצד המייחד' שבדברים, אחרי אותו המשהו הבודד, אחרי אותה הנקודה, שעושה את המראות - וצירופי הלשון המכניסים להן - כחטיבה אחת בעולם - אחרי הרגע בן החלוף שאינו נשנה עוד לעולמים, אחרי נשמתם היחידה וסגולתם העצמית של

הדברים, כפי שנקלטו אלו ברגע ידוע בנפש רואיהם. ולפיכך מוכרחים הללו לברוח מן הקבוע והדומם בלשון, המתנגד למטרתם - אל חזי המתנועע שבה, הם עצמם מחויבים להכניס בה כל רגע - על פי מפתחות מסורות בידיהם - תנועה בלתי פוסקת, הרכבות וצירופים חדשים."

המילים מפרפרות תחת ידיה של הכותבת, כבות ונדלקות שוקעות ופורחות, מתורקנות ומתמלאות, פושטות נשמה לובשות נשמה. לחל חלפי ניתנו המפתחות ובספר סין הידיעה היא סוד. היין והינג - גילוי האיון והאוויר. זה המנוע הסמוי בעלילת הספר, חיפוש אחר סוד האוויר ותפיסת החלום שבו מוקרן הסרט שכל מי שצופה בו יהיה מאושר לתמיד. חלום שחלמה, אך שם הסרט חמק ממנה. ואולי חבוי הסוד/חלום בעיר הסודית שמתחת לחומת סין המבוצרת בתוכה? אולי שם הסרט טמון על לשון האשה המסתורית, זו אשר חולמת חלומות שנהפכים לחלום שנהפך למציאות, זו אשר בפיה טמונים השירים. לכן היא מוצאת עצמה שוב ושוב מול לובן הדף. מלאכתה היא פענוח המסתורין. החיפוש אחר הזה, אחר המקום המערער את התודעה משלוותה, ובו נעלם שם הסרט אשר כל מי שצופה בו יהיה מאושר לתמיד. אבל המילים אינן יכולות להביע את התהום.

"הארם מציץ רגע בסדק" כותב ביאליק, "סדק שנפתח, ולפחדו הגדול מוצא הנה שוב התהום האיום לפניו והוא קופץ וסותם לפי שעה את הסדק - במילה חדשה, כלומר אווזו בסגולה הברוקה לו מכבה, מאחותה הקדמת, כמסיחה את הדעת לפי שעה והוא ניצול מן הפחד"

אי יכולתה של רחל חלפי להגדיר את הזה, מביאה אותה להומור העצמי, להומור הפואטי, לשיירי השיבוש אשר משחררים את השפה מרצינותה. ההומור הוא אולי הדרך היחידה להתגבר על מציאות התהום, ההומור הנובע מן ההכרה בחלוף, מחד פעמיות החיים; ההומור הנובע מצינוע הוא אשר מוציא את העוקץ מן החיים.

"עוד ל'אלה' לשונות בלי מילים: הנגינה, הבכיה והשחוק. ובכלם זכה החי המורב. הללו מתחילים ממקום שהמילים כלות, ולא לסתום באים אלא לפתוח. מבעבעים ועולים מן התהום, מציפים וגורפים אותנו בהמון גליהם ואין עומד כנגדם ולפיכך יש שהם מוציאים את הארם מן הדעת או גם מן העולם. כל יצירת רוח שאין בה מהר אחד משלושה אלה, אין חייה חיים ורצוי לה שלא באה לעולם."

"הזמן מערים עלינו" כותבת חלפי, קופץ מעלינו קפיצת חמור. רק המשיכה בעול יש בה קביעות, משך רגש, התמר אחרות, רק למשיכה בעול יש כוח להטיל עוגן בקיום. סופו של חלום להישכח המאבק הוא תמיד לגלותו מול לובן הדף, שם בוערות הגחלים, שם הגופנפש רוקד בוער, מנסה לצעוד על גחלי עצמו. שם החודר שמעלה את השאלה אם ניתן לחיות איתו מבלי למלאו. ♦ "האם אני יכולה להתמלא מחלול? אם אני כותבת סימן שלא"

חגית גרוסמן

"מצב של כישוף, חלמו של פרח"

אורנה ריבלין: **ריקוד הקולות**, הוצאת ספרי 'עתון 77' 2013, 105 עמ'

"לרקוד את הרוח השוכנת בנימים, את הגעגוע. להסיט את הווילון ולהעלות באוב את גלגול הירח באישון. לרקוד את הרוח ולרדת איתה/ לעצום עין אחת ובשנייה לפתוח לה את הדלת, שתיכנס" (עמ' 7). בשורות אלו פותחת אורנה ריבלין את ספרה **ריקוד הקולות**; וכבר בהן ניתן לזהות את העיסוק השב וחודר בספר בתהליכי שינוי המתרחשים הן בנשמתו של אדם, הן בחייו של אדם ושל חיי אשה בפרט. תהליכי שינוי בלתי פוסקים הכוללים מעברים בין מצבים מנוגדים המתקיימים זה בצד זה ברו-מניתי, כמו בדימוי "לעצום עין אחת ובשנייה לפתוח לה את הדלת".

ריקוד, יותר מתחומי אמנות אחרים, מושתת על מצבים משתנים חרימה בלתי פוסקת, מופיע בכותרת ובשיר הראשון, ומתפתח לאורך שירי הספר

צביקה שטרנפלד - הפינה הצרפתית

פיליפ ז'קוטה

*

קָרַע כְּכֹר אֶת הַצֵּלָלִים הָאֵלֶּה כְּמוֹ סִמְרֻטִים,
 עֲטוּי בְּלוֹאִים, קִבְּצָן מְזִיף, רוֹדֵף תְּכָרִיכִים;
 חֲקוּי הַמָּוֶת מִמְרָחֵק הוּא חֲרָפָה,
 דִּי בַפֶּחַד מְשִׁיחֵהּ מְקוּם. כָּעֵת,
 לְבֶשׂ פְּרוֹת שְׂמֶשׂ וְצֹא
 כְּמוֹ צֵיד נֶגֶד הָרוּחַ, חֲצֵה
 אֶת חַיֵּיךָ כְּמוֹ מִים רַעֲנָנִים וְזָרִיזִים.

אלו פְּחֻדָּת פְּחוֹת,
 יוֹתֵר לֹא הֵייתָ מִצֵּל עַל צַעֲדֶיךָ.

פיליפ ז'קוטה (Philippe Jacctet), משורר, סופר מחזאי ומתרגם שווייצרי עטור פרסים, יליד 1925. איש של ספק וחיפוש האמת: "קל לומר! וקל מד ללהטט/ עם משקלם של הדברים ברגע שהיו למילים". התרגום שלעיל לקוח מתוך הפרק 'לְדַבֵּר' בספר שירים מלמטה (1974) ומוקדש לחברי רפי וייכרט, שגילה לי אותו (ולא רק אותו), לכבוד יום ההולדת החמישים.

אלוהים סוככת עליה ועד לאובייקט פיתוי עבור מסמר צליבה, על כל ההקשרים התרבותיים העולים מדימוי זה במסורת הנוצרית. בשירי השער האחרון, גלגולים ותמורות במצבה של האשה באים לידי ביטוי בקשרים

סמויים העוברים מדור לדור בין נשים במשפחה, כמו בשיר 'שום ברוטב נענע': "סבתי עליה השלום, לשה את העולם/ ואני, את המילים מגלגלת" (עמ' 93).

ניתן אם כך לומר שהשירים בריקוד הקולות עוסקים במגוון רחב של נושאים, כמו כן, מקיימים קשרים גלויים ונסתרים עם משוררים שונים ועם המקורות היהודיים והנוצריים. בה בעת, מתארים מצבים קיצוניים כמו כישוף ודיבוק, ומעלים סמלים ודימויים המכילים בתוכם מתח קוטבי, ואף אם בחלקם הם סתומים עבור הקורא, הם שהופכים את השירים למסקרנים ומפתים; כפי שתיאר ולרי החוויה, אותו חיוך המופיע לבסוף על פניו של זה המפנה אותן אל החלל הריק.

עדינה בן-חנן

הן כדימוי למעברים הקצביים בין המצבים השונים והמנוגדים, הן כממשות. לדוגמה: "ריקוד הקולות/ יורד מן הקירות/ לרחוץ פניו/ בתהום השדה// דולק אחר/ נאנק דולק, פולה וקם/ קם על/ מיידה בי כשפיו..." (עמ' 12), ובמקום אחר בספר, "נמר פנגיאנגי עולה מן האגם, מרקיד אותי על גשר צר/ במחול גשם אינדיאני// אותי במעגל תופים על גשר צר/ מרקיד ושר..." (עמ' 50).

הכותרת "ריקוד הקולות" יוצרת זיקה בין ריקוד לקול וכפועל יוצא מכך לשירה, אמנות שכדי לחוות אותה מן הראוי לא רק לקרוא אותה אלא אף להאזין לה. לא בכדי הוסיפה ריבלין תקליטור שבו היא קוראת משיריה. על זיקה זו בין ריקוד לשירה עמד המשורר פול ולרי במסה שלו "שירה ומחשבה מופשטת", שבה הציב את המשואה, שעל פיה הפרוזה מקבילה להליכה והריקוד לשירה. לטענתו "ההליכה, כמו הפרוזה מועידה את עצמה למטרה ברורה", ואילו "הריקוד הרי זה דבר שונה מכך לחלוטין [...] אין לריקוד מטרה מחוץ לעצמו. אם הוא שואף למשהו, הרי זה למצב אידיאלי, מצב של כישוף, חלומו של פרח, קיצוניות החוויה, אותו חיוך המופיע לבסוף על פניו של זה המפנה אותן אל החלל הריק." (שלוש מסות בפואטיקה/ פול ולרי, עמ' 60).

בשירי הספר מופיעים בעלי חיים רבים: עטלפים (עמ' 29), כלבים (עמ' 54), ינשופים (עמ' 58), נמלים (עמ' 30), דוכיפת (עמ' 31), יונה (עמ' 46) ועוד. מבין בעלי החיים המוזכרים שב וחוזר הנמר ההופך למוטיב ולסמל. סמל זה המופיע בשיריה של ריבלין בצירופים שונים ובהקשרים שונים מעלה את הזיקה לסמל הנמר של דוד אבידן. ואם אצל אבידן זהו סמל של נעורים ואון גברי, אצל ריבלין הוא משמש ביטוי לצד הנשי, כמו בשיר 'נמר פנגיאנגי': "רועת באפלו בג'ונגל קמבודי/ מצולקת זרוע, כפופת גב/ ואדומת עיניים/ אֶשְׁנֵמֵר". ולא בנעוריה של האשה או בשיא אונה היא מתארת אותה, כי אם בכאביה, בייסוריה, בעלבונה ובדאגתה האימהית כשהיא מחפשת אוכל לילדתה, "גרגר אורז לרז'ים פנגיאנג, אורז/ אורז, אורז, לילדה קמבודית, אֶשְׁנֵמֵר" (עמ' 76).

כמו אצל אבידן גם אצל ריבלין סמל זה מתפתח ומייצג מנעד של מושגים, אחד מהם הוא תהליך היצירה; למשל בשיר 'גשם פעימות': "... פעימות, פעימות ארקיד/ אותך, נמר פנגיאנגי על גשר צר/ שתרד פעימות, פעימות/ עד שולחן הכתיבה" (עמ' 50), ובשיר 'לשון נמרית': "חגורת נפץ מסירה/ מן הנמר הפואטי/ מחסירה פעימה// מבעבעת/ בלוע לבה/ להחריש/ לשון נמרית/ בספל החלב" (עמ' 41).

בנוסף, בשיר 'מקודשת': "נמר מכונף/ סוכב גלקסיות/ חוצה ירחים ושמשות/ לעשותך מקודשת/ למכחול אותיות..." (עמ' 39), כמו גם בשיר 'ברוך שעשני': "ברוך שעשני מכושפת/ לדבר הנמר// הנשפך מלוע/ אל עצמותי/ והייתי מקודשת" (עמ' 38). ההתקדשות המופיעה בשני השירים מזכירה התקדשות של נביאים, ובהשאלה התקדשות של משוררים לכתיבתם. גם בכמה משירי אבידן סמל הנמר מייצג את תהליך היצירה. הנמר קשור, אם כן, בשירי ריבלין הן לנשיות ולאימהות לעומת הגבריות ואון הנעורים אצל אבידן והן לפואטיקה, היבט משותף לשניהם.

לאורך שירים רבים בספר תוהה הכותבת על מקומה של האשה בעולם ועל היחסים בינה לבין אלוהים כהיבט נוסף של מקומה. וכך היא כותבת: "אשה תלויה/ על זו העולם/ ומגבעתו השחורה של אלוהים, סוככת על צלעותיה/ כי מאיש לוקחה/ אשה תלויה" (עמ' 87), ובשיר 'אלוהים בידי אשה': "אלוהים בידי אשה/ והיא, אותו מעסה/ עד דק/ ובמח עצמותיה, הוא נפרם" (עמ' 86). בשיר 'כשפים': "קולות שולפים מחור המנעול/ אות/ תולים/ על/ מסמר המשקוף" (עמ' 14), ועמדה זו של האשה הדוברת בשיר כקורבן חוזרת בשירים נוספים, למשל: "במטה לחשים/ מנגן/ המפתח/ מפתה את/ המסמר שמפתה/ את העץ/ לצלוב/ אותי" (עמ' 15).

ריבלין מתארת את האשה במצבים שונים ואף מנוגדים בין שיר לשיר, כישות העוברת מטמורפזה - מאשה אקטיבית, בעלת עוצמה רבה המנסה את אלוהים, דרך אשה פסיבית התלויה על זו אך עדיין מגבעת

